

Taaldiversiteit en integratie, de uitdaging voor Brussel

België in het algemeen, en Brussel in het bijzonder, worden gekenmerkt door een lange geschiedenis van taalcontact en taalconflict tussen de twee traditionele gemeenschappen. Het vastleggen van de taalgrens was een onderdeel van een complex pacificatiemodel dat gebaseerd was op het evenwicht tussen de numerieke Vlaamse meerderheid op nationaal niveau en de Franse dominantie in Brussel. Het vastleggen van de taalgrens en het inschrijven van het taalstatuut van Brussel in de grondwet betekende tegelijk het afschaffen van de gecontesteerde talentellingen. Het huidige model weerspiegelt nog steeds de taalsituatie van de stad vóór 1960, toen de gehechtheid aan een van de traditionele taalgroepen vanzelfsprekend leek. Het resulteerde in een specifieke vorm van maatschappelijke tweetaligheid, waarin individuele tweetaligheid als dusdanig geen plaats had.

In het eerste deel van de presentatie wordt dieper ingegaan op de genese van dit pacificatiemodel als een proces van het zoeken naar oplossingen voor het omgaan met taalcontactsituaties vanaf het ontstaan van België tot nu (Janssens 2015). Het legt verschillende mechanismen bloot die ook vandaag nog internationaal gebruikt worden om situaties van taalcontact te reguleren. Hierbij gaat eveneens aandacht naar de logica achter het huidige onderwijsmodel als onderdeel van dit model (Janssens & Vaesen 2015). De keuze voor welke talen al dan niet onderwezen worden, en de manier waarop, is een van de beste illustraties van de manier waarop de maatschappij en het beleid over deze talen denkt. Deze inleiding vormt tegelijk de basis om de huidige mechanismen achter het taalbeleid en het politieke discours te duiden.

Sinds de jaren 1960 evolueerde Brussel naar een migratiestad. Een combinatie van traditionele arbeidsmigratie, van de ambitie van Brussel als Europese hoofdstad en van de Europese uitbreiding na de val van de Berlijnse Muur drukken hun stempel op de samenstelling van de Brusselse bevolking. Momenteel is ruim 60% van de inwoners (naargelang de gehanteerde definitie) van 'buitenlandse origine'. Deze veranderende samenstelling van de bevolking heeft uiteraard een impact op de taalsituatie en het beleid. Niettegenstaande het belang van taal binnen de Belgische politieke en maatschappelijke context, zijn hierover amper data beschikbaar. De enige gegevens over taalgebruik en/of taalachtergrond van de Brusselaars waren de gecontesteerde talentellingsgegevens van net na de Tweede Wereldoorlog. Vanaf 2000 trachtte het BRIO-taalbarometeronderzoek deze lacune op te vullen. Het taalbarometeronderzoek steunt op

een *face-to-face*-bevraging van 2500 volwassenen, een representatief staal van de meerderjarige, Brusselse bevolking.

In het tweede deel van de presentatie wordt gefocust op de huidige taalsituatie in Brussel. Basis hiervoor zijn de analyses van het taalbarometeronderzoek. De veranderingen van de populatie over de laatste 20 jaren worden geschetst. Bij de geschetste analyse gaan we uit van een *bottom-up*-benadering, gebaseerd op *survey*-onderzoek, waarbij we bekijken hoe Brusselaars in het dagelijkse leven zelf omgaan met deze complexiteit (zie o.a. Janssens 2013). De basis wordt gevormd door de thuistaal of -talen van het gezin waarin de ondervraagde opgroeide. Onderstaande tabel geeft de evolutie weer van de *surveys* in 2001, 2007 en 2013.

Thuistaal	TB1-2001	TB2-2007	TB3-2013
Frans	51,8%	56,6%	32,4%
Nederlands	9,3%	6,9%	5,5%
Frans/Nederlands	10,0%	8,4%	14,1%
Frans/andere taal	9,2%	11,3%	16,4%
andere taal / talen	19,7%	16,8%	31,7%

Tabel 1 – Evolutie thuistalen op basis van het taalbarometeronderzoek.

Vertrekkende van de thuistalen als basis, gaat de analyse dieper in op de taalkennis, op het taalgebruik en op het effect van een meertalige bevolking op verschillende private en publieke taaldomeinen (taalgebruik in het gezin, intergenerationele taaloverdracht, taalgebruik met vrienden, op de werkvloer, in de buurt, in de dienstverlening, in het onderwijs, enz.). Kortom: de analyse gaat in op hoe de huidige Brusselse taalsituatie eruitziet, op hoe een meertalige samenleving functioneert en op wat de gebruiken en noden zijn in een dergelijke samenleving. Ondanks het feit dat zo'n 90% van de Brusselaars zich comfortabel in het Frans kan uitdrukken, zien we toch een verhoogde meertaligheid op verschillende terreinen en worden we geconfronteerd met verschillende communicatiestrategieën en met een groeiend belang van de positie van het Engels, de sociale media en het transnationalisme.

Een verhoogde diversiteit betekent niet alleen dat er meer talen gesproken worden, maar brengt ons ook bij het integratiedebat. Brussel evolueerde naar een meertalige stad in een tweetalig keurslijf. Oplossingen voor het omgaan met taalcontactsituaties worden nog steeds vanuit de oude tweedeling op basis van de traditionele taalgemeenschappen bekeken. Voor de integratie van kinderen betekent dit de participatie aan een duaal onderwijssysteem dat gebaseerd is op ofwel het Nederlands ofwel het Frans als onderwijstaal. Voor volwassenen betekent dit de mogelijkheid om vrijwillig te participeren aan een integratietraject dat is uitgetekend door ofwel de Vlaamse ofwel de Franstalige Gemeenschap.

In een derde deel gaan we dieper in op de beperkingen en uitdagingen waarmee het beleid in een dergelijke meertalige, urbane context wordt geconfronteerd. Voor de analyse vallen we terug op een *trade-off* benadering (zie: Grin e.a. 2014; Janssens 2018), verwijzend naar het beleid dat is ontstaan als resultaat van een kosten-batenanalyse tussen twee ontwikkelingen: de zoektocht naar sociale inclusie in een meertalige en multiculturele stedelijke omgeving enerzijds en de groeiende mobiliteit en migratie anderzijds. Het komt er voor het beleid op aan om een evenwicht tussen beide te vinden waarbij, naast andere variabelen, taal een essentiële rol speelt.

Referenties

- Grin, F., L. Maracz, N. Pokorn & P. Kraus (2014). 'Mobility and Inclusion in a Multilingual Europe: A Position Paper on the MIME Project'. Paper, presented at the *MIME Kick-Off Conference*. University of Geneva (31st March 2014). Online raadpleegbaar op: <http://www.mime-project.org/resources/MIME-POSITION-PAPER-V4.pdf>.
- Janssens, R. (2013). *Meertaligheid als cement van de stedelijke samenleving. Een analyse van de Brusselse taalsituatie op basis van Taalbarometer 3*. Brussel: VUBPRESS.
- Janssens, R. (2015). "The Brussels' Language Conflict: Political Mind-set versus Linguistic Practice". In: *International Journal of the Sociology of Language*, 235, p. 53-76.
- Janssens, R. (2018). 'The impact of mobility and migration on the identity-constructing policy in Brussels'. In: P.A. Kraus & F. Grin (eds). *The Politics of Multilingualism. Europeanisation, globalisation and linguistic governance. Studies in World Language Problems*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, p. 56-87.
- Janssens, R. & J. Vaesen (2015). 'In Contact and/or in Conflict? Ethno-cultural Markers, Language and Schooling in Post-war Brussels'. In: C. Peersman, G. Rutten & R. Vosters (eds.). *Past, Present and Future of a Language Border: Germanic Romance Encounters in the Low Countries*. Berlin: Walter de Gruyter, p. 255-274.